

Saksbehandler: Lise Lee

Vår dato:
03.02.2026
Deres dato:

Vår referanse:
2025/3925
Deres referanse:

Statsforvalteren i Vestfold og Telemark
Postboks 2076

3103 TØNSBERG

Veiledning - fritak fra vurdering med karakter i fremmedspråk - § 9-22

Innledning

Vi har mottatt henvendelse fra statsforvalterne i region øst (SFIN, SFOS og SFVT) datert 23.04.2025, som gjelder fritak fra vurdering med karakter i fremmedspråk i videregående opplæring etter opplæringsforskriften § 9-22. Vi har også mottatt henvendelse fra Statsforvalteren i Nordland datert 13.06.2025, som løfter felles utfordringer som de har med Statsforvalteren i Troms og Finnmark. Statsforvalteren i Nordland skriver at de også stiller seg bak ønsket om veiledning fra region øst.

Ettersom henvendelsene reiser mange av de samme spørsmålene, mener vi det er hensiktsmessig at våre avklaringer og veiledning rettes mot samtlige embeter. Vi viser innledningsvis til at en elev eller tidligere elev på studieforberedende utdanningsprogram, kan søke om fritak fra vurdering med karakter i fremmedspråk både under eller etter utdanningsløpet. Vi beklager den lange saksbehandlingstiden.

Historikk

Diskrimineringsnemnda (tidligere Likestillings- og diskrimineringsnemnda) la i sin uttalelse fra 01.12.2016 (LDN-2015) til grunn at daværende forskrift til opplæringsloven § 1-10 var i strid med diskriminerings- og tilgjengelighetsloven § 5 (nå diskrimineringsloven § 6) ved at den ikke gir adgang til å gjøre unntak fra kravet om to fremmedspråk ved studiespesialiserende program i videregående skole. Diskrimineringsnemnda la til grunn at regelverket på dette punktet virket indirekte diskriminerende overfor elever med dysleksi. Diskrimineringsnemnda mente i likhet med Diskrimineringsombudet at for elever som var sterkt rammet av dysleksi, så vil ikke individuell tilrettelegging være tilstrekkelig for å sikre likeverdige opplæringsmuligheter jf. diskriminerings- og tilgjengelighetsloven § 17 (nå diskrimineringsloven § 21).

På bakgrunn av dette endret Kunnskapsdepartementet praksis etter daværende forskrift til opplæringsloven § 23-1, for å sikre at praksis ikke stred imot diskrimineringsregelverket. Kunnskapsdepartementets utarbeidet i den forbindelse en saksbehandlingsinstruks for søknader om dispensasjon for vurdering i fremmedspråk. Instruksen ble revidert flere ganger, blant annet på bakgrunn av ny uttalelse fra Diskrimineringsnemnda (DIN-2018-368) i 2019, om at det var i strid med forbudet mot indirekte diskriminering ikke å åpne for individuelle vurderinger også ved andre funksjonsnedsettelse som ga likeartede konsekvenser i språkfaget.

I forbindelse med ny opplæringslov og forskrift som trådte i kraft 01.08.2025, ble innholdet i saksbehandlingsinstruksen forskriftsfestet i opplæringsforskriften § 9-22. Det er ikke ment å gjøre realitetsendringer.

Spørsmål:

Det er vist til at det er uklart hva som ligger i vilkåret om «*dokumenterte vanskar som ligg nær opp til dysleksi eller spesifikke språkvanskar når det gjeld konsekvensar for eleven i faget*». Det ønskes avklaring på hvilke utfordringer dette kan være.

Vårt svar:

Etter opplæringsforskriften § 9-22 bokstav a er det et vilkår at eleven har «*dysleksi eller spesifikke språkvanskar, eller dokumenterte vanskar som ligg nært opp til dysleksi eller spesifikke språkvansker når det gjeld konsekvensar for eleven i faget*».

Når det gjelder vansker som ikke skyldes dysleksi eller spesifikke språkvansker, omfatter dette andre funksjonsnedsettelse som gir likeartede konsekvenser i språkfaget som ved dysleksi eller spesifikke språkvansker¹.

Bestemmelsen stiller ingen krav til hva vanskene skyldes eller til hva slags vanske det kan dreie seg om. Det avgjørende i vurderingen, er om konsekvensene av vanskene, ligger nært opp til konsekvensene som dysleksi eller spesifikke språkvansker gir i fremmedspråkfaget. Søkeren må dokumentere dette for å oppfylle vilkåret i bokstav a.

Relevante konsekvenser av vanskene kan være utfordringer med språklig struktur, avkoding og ordinnlæring mv.

Spørsmål:

Det er stilt spørsmål om hvordan begrepet «individuell tilrettelegging» under vilkår b skal forstås, og om det skal forstås som individuelt tilrettelagt opplæring i opplæringsloven § 11-6, som krever vedtak?

Vårt svar:

Etter likestillings- og diskrimineringsloven (Idl.) § 21, har elever «*rett til egnet individuell tilrettelegging*» av blant annet undervisning, «*for å sikre likeverdige opplæringsmuligheter*».

Det går frem av merknadene² til Idl. § 21 at tilrettelegging kan skje innenfor eller utenfor det ordinære undervisningsopplegget. Videre går det frem at «*[r]eglene overlapper med reglene om individuelt tilpasset opplæringstilbud, spesialundervisning og krav til fysisk og psykososialt miljø i opplæringsloven. Likestillings- og diskrimineringsloven § 21 legger føringer for hvordan tilbudet ved skole- og utdanningsinstitusjoner skal utformes og utføres, men gir ikke nye materielle rettigheter utover det som følger av sektorlovgivningen*».

For å sikre at regelverket på opplæringsfeltet ikke er indirekte diskriminerende overfor elever med blant annet dysleksi, er det derfor adgang til å gi fritak fra vurdering med karakter etter opplæringsforskriften § 9-22. Forståelsen av «individuell tilrettelegging» i bestemmelsen må forstås i lys av det ovennevnte. Det betyr at begrepet ikke kun omfatter individuelt tilrettelagt opplæring etter opplæringsloven § 11-6. Det er ikke krav om at det må foreligge et vedtak.

¹ Jf. Saksbehandlingsinstruks for behandling av søknader om dispensasjon for vurdering i fremmedspråk (versjon 2, datert 28. mai 2020) og uttalelse fra Diskrimineringsnemnda (DIN-2018-368).

² Prop. 81 L (2016-2017)

Når det går frem av merknaden at «[n]ormalt vil det innebære at søkeren har eller har hatt vedtak om individuelt tilrettelagt opplæring», er det med bakgrunn i at de fleste som er ment omfattet av bestemmelsen om fritak fra vurdering, normalt sett burde vært utredet av PP-tjenesten og fått vedtak om individuelt tilrettelagt opplæring. Det er likevel slik at mange elever, av ulike årsaker, ikke har blitt henvist til PP-tjenesten, og ikke har fått vedtak om individuelt tilrettelagt opplæring etter opplæringsloven § 11-7. Noen av elevene kan ha fått tilrettelegging uten at det er fattet vedtak om dette, andre har ikke fått noe tilrettelegging. Begge grupper kan få fritak, men dokumentasjonen de har og må skaffe, vil være ulik.

Når søkeren må dokumentere at hen oppfyller vilkåret i bokstav b, kan det enten legges frem et

- 1) vedtak om individuelt tilrettelagt opplæring eller
- 2) en sakkyndig uttalelse der det fremgår at vanskene er av en slik grad at individuell tilrettelegging ikke er tilstrekkelig for å sikre likeverdige opplæringsmuligheter.

Vi viser for øvrig til det som går frem av merknaden til bestemmelsen her. Se også svar under neste spørsmål.

Spørsmål:

Dere har stilt flere spørsmål knyttet til dokumentasjon og ønsker utfyllende veiledning om

- hvem som kan være den sakkyndig
- hvilken sakkyndig instans som kan uttale seg om konsekvensene
- hvem som kan uttale seg om eventuell tilrettelegging kan være tilstrekkelig for å sikre likeverdige opplæringsmuligheter
- hva statsforvalteren skal gjøre når PP-tjenesten bekrefter at vilkår b er oppfylt, men ikke begrunner hvorfor de er kommet til konklusjonen
- når sakkyndig instans ikke har kompetanse om opplæring i faget (i relasjon til når eleven har sluttet på skolen og/eller ikke hatt individuelt tilrettelagt opplæring)
- når eleven søker på slutten av skoleåret, og skolen har avslått individuelt tilrettelagt opplæring tidligere på året,
- hva som gjelder for elever som ikke har fått individuelt tilrettelagt opplæring, men likevel fått tilrettelegging
- hvordan statsforvalterne skal forholde seg til uttalelser fra andre sakkyndige enn PP-tjeneste og Statped.

Vårt svar:**Generelt om dokumentasjon**

Det gikk frem av saksbehandlingsinstruksen datert 28.05.2020 (versjon 2) at fritak forutsatt at søker la frem dokumentasjon fra henholdsvis PP-tjenesten eller andre sakkyndige, samt elevens skole. Dette gjelder fortsatt, og forskriftsfestingen av instruksen er ikke ment å innebære en realitetsendring.

Dokumentasjonen fra skolen må si noe om hvorvidt de har tilrettelagt for eleven, hvilke tilrettelegging som eventuelt er gjort og skolens vurdering av elevens utbytte av ev. tilrettelegging. Det er fortrinnsvis skolen som har kompetanse til å uttale seg om effekten av den individuelle tilretteleggingen og/eller andre tiltak. Dersom dere etter en konkret vurdering mener at saken er «så godt opplyst som mulig» uten en uttalelse fra

skolen, jf. forvaltningsloven § 17, trenger dere likevel ikke innhente en slik uttalelse. Vi presiserer at det er statsforvalteren på bakgrunn av den samlede dokumentasjonen, som vurderer om vilkårene er oppfylt.

Det står ikke i opplæringsforskriften hvem som kan være sakkyndig i saker om fritak fra vurdering, men det ligger forutsetningsvis til grunn at det må være en sakkyndig som har kompetanse på søkerens vansker, herunder konsekvensene av vanskene. Det kan være PP-tjenesten, Statped, logopeder eller andre. Andre sakkyndige kan for eksempel være en klinisk nevropsykolog i et tilfelle der vanskene skyldes uspesifisert gjennomgripende utviklingsforstyrrelse. En lærer kan ikke være sakkyndig.

Nærmere om dokumentasjon av vilkårene

Vilkår a

Søker kan legge frem en sakkyndig uttalelse i tråd med ovennevnte for å dokumentere vansken under **vilkår a**, men vanskene kan også dokumenteres gjennom vedtak om individuelt tilrettelagt opplæring i fremmedspråkfaget. Det må i så fall gå frem av vedtaket at eleven har en vanske som nevnt i vilkår a.

Vilkår b

Når det gjelder **vilkår b**, må søkeren dokumentere at vanskene er av en slik grad at «individuell tilrettelegging ikke er [...] tilstrekkelig for å sikre likeverdige opplæringsmuligheter». At tilretteleggingen skal sikre likeverdige opplæringsmuligheter, innebærer at søkeren skal få like muligheter som de andre elevene til å tilegne seg og/eller vise sin reelle kompetanse i faget³.

Det er statsforvalteren som skal vurdere om søkeren oppfyller kravene i vilkår b, på bakgrunn av skolens uttalelse, den sakkyndige uttalelsen og eventuelt annen dokumentasjon. Statsforvalteren må vurdere om den samlede dokumentasjonen som er fremlagt, er tilstrekkelig. Forhold i den enkelte sak kan tilsi at dokumentasjonen i saken vektes annerledes enn tilsvarende dokumentasjon i en annen sak.

Vi viser her til uttalelse fra Diskrimineringsnemnda i LDN-2015-73 om gruppen er ment omfattet av fritaksbestemmelsen. Nemnda uttalte at «dagens ordning fremstår som uforholdsmessig inngripende overfor den gruppen elever som rammes. Nemnda har her særlig merket seg at enkelte elever bruker så mye tid og ressurser på et andre fremmedspråk at dette går ut over prestasjonen i andre fag. Dersom eleven, til tross for stor innsats, likevel ikke vil klare å mestre fremmedspråket i særlig grad, fremstår dette som unødig bruk av ressurser. Regelverket må utformes slik at totalbelastningen for elevene som har store utfordringer i de fleste skriftlige fag ikke blir for stor, jf. også Grunnloven § 104 andre ledd.» De la videre til grunn at «for de av elevene som er sterkt rammet av dysleksi, så vil ikke individuell tilrettelegging være tilstrekkelig for å sikre likeverdige opplæringsmuligheter».

Betydning av elevens karakter

Hvilken karakter eleven har fått i faget, er ikke avgjørende for å få fritak for vurdering med karakter. Det er ikke krav om at eleven må få, eller ligge an til å få, karakteren 1 i fremmedspråk for å kunne få fritak. At en elev har fått en bedre karakter er i seg selv heller ikke til hinder for fritak. En elev som har oppnådd en bedre karakter i fremmedspråkfaget på tross av at hen for eksempel har dysleksi i en slik grad som

³ Se blant annet DIN-18/368, DIN-2024-604.

beskrives i vilkår b, vil derfor kunne få fritak. Oppnåelsen av en bedre karakter kan for eksempel skyldes at eleven har lagt ned uforholdsmessig stor innsats i faget. Det må imidlertid vurderes konkret i den enkelte sak.

Søkere med vedtak om individuelt tilrettelagt opplæring

Elever som har hatt eller har individuelt tilrettelagt opplæring i fremmedspråkfaget, kan legge frem vedtak om individuelt tilrettelagt opplæring. Vedtaket om individuelt tilrettelagt opplæring må gjelde fremmedspråkfaget og det må gå frem av vedtaket at behovet for individuelt tilrettelagt opplæring skyldes vansken som beskrevet i bokstav a. Vedtaket, uttalelse fra skolen om elevens utbytte av den individuelt tilrettelagte opplæringen, f.eks. skolens årlige evaluering av utbyttet av den individuelt tilrettelagte opplæringen, og eventuelt annen dokumentasjon, vil danne grunnlaget for vurderingen av om vilkår b er oppfylt. Vurdering av vilkår b skal i et slikt tilfelle gjøres i forhold til det opplæringstilbudet eleven hadde eller har rett til etter vedtaket om individuelt tilrettelagt opplæring. Dette gjelder også der skolen har fattet vedtak om individuelt tilrettelagt opplæring som avviker fra PP-tjenestens anbefaling i den sakkyndige vurderingen.

Søkere uten vedtak om individuelt tilrettelagt opplæring

Søkere som ikke har hatt eller har vedtak om individuelt tilrettelagt opplæring, kan dokumentere vilkår b gjennom uttalelser fra sakkyndig og fra skolen. Dette gjelder uavhengig av hva som er årsaken til at det ikke foreligger vedtak om individuelt tilrettelagt opplæring i fremmedspråkfaget.

Den sakkyndige må si noe om graden av vansken under vilkår a, og om individuell tilrettelegging ville sikret eleven likeverdige opplæringsmuligheter eller ikke. En slik uttalelse fra sakkyndig, i tillegg til uttalelse fra skolen og eventuelt annen dokumentasjon, vil danne grunnlaget for vurderingen av om vilkår b er oppfylt.

Det at en sakkyndig i en uttalelse har bekreftet at vilkår b er oppfylt, men begrunnelsen er noe tynn, er ikke i seg selv til hinder for fritak, men det må vurderes konkret. I noen tilfeller har søkere uten vedtak om individuelt tilrettelagt opplæring, fått tilrettelegging som strekker seg så langt at eleven i praksis har hatt individuelt tilrettelagt opplæring. I slike tilfeller kan det være tilstrekkelig at dokumentasjonen fra skolen viser hvilken tilrettelegging eleven har hatt, og at eleven til tross for dette, ikke har hatt likeverdige opplæringsmuligheter. I et slikt tilfelle kan den sakkyndige uttalelsen kunne ha mindre betydning, og det kan legges større vekt på den øvrige dokumentasjonen dersom denne gir et tydelig bilde. Dokumentasjonen må uansett samlet vise at det ikke var mulig for skolen å sikre eleven likeverdige opplæringsmuligheter gjennom tilretteleggingstiltak.

Det avgjørende for vurderingen til statsforvalteren er den samlede dokumentasjonen som søkeren legger frem.

Fritak for vurdering med karakter, ikke fritak fra opplæring

Vi viser avslutningsvis til at elever som har fått fritak fra vurdering med karakter etter opplæringsforskriften § 9-22, fortsatt har rett til individuelt tilrettelagt opplæring for å sikre tilfredsstillende utbytte av opplæringen. Skolen kan ikke la være å tilrettelegge for eleven selv om eleven har fritak for vurdering med karakter.

Behov for justeringer

Vi vil på bakgrunn av henvendelsene vi har mottatt vurdere justeringer i merknaden til bestemmelsen, og vurdere om det er behov for å justere ordlyden i opplæringsforskriften § 9-22.

Vennlig hilsen

Cathrine Børnes
avdelingsdirektør

Lise Lee
seniorrådgiver

Dokumentet er elektronisk godkjent.

Kopi til:

Statsforvalteren i Troms og Finnmark

Statsforvalteren i Nordland

Statsforvalteren i Trøndelag

Statsforvalteren i Møre og Romsdal

Statsforvalteren i Vestland

Statsforvalteren i Innlandet

Statsforvalteren i Rogaland

Statsforvalteren i Agder

Statsforvalteren i Østfold, Buskerud, Oslo og Akershus

Postboks 700

Postboks 2600

Julsundvegen 9, postboks 2520

Postboks 987

Postboks 56

Postboks 504

Postboks 325